№ 5 Յունվարի 19 (31) **1880** Յունվարի 19 (31) № 5

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլ։ Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

„ՄՇԱԿ"

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

1880 Թւին

ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ԱՄԵՆ ՕՐ, բացի տօն և տօների հետևեալ օրերից։

Լրագրի դիրքը և պրօգրամմն նոյն են մնում։ Մենք ստանում ենք ՍԵՓԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը 10 րուբլ է, կէս տարվան 6 րուբլ։ Գրվել կարելի է ՄԻԱՅՆ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆ մէջ։

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆԵՐԸ ծախվում են 5 կոպէկով հատը։ Օտար քաղաքներից պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով ТИФЛИСЪ Редакція «Мшакъ».

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ձեզ ենք դիմում։—Ներքին տեսութիւն։ ...երքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ ...ուրքիա։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։—Բանասիրական։ Շինութեան քարը ...տինը չի մնայ։

ՁԵԶ ԵՆՔ ԴԻՄՈՒՄ

«Մշակի» սակաւաթիւ համակրողներ, ձեզ ենք դիմում հարցնելով՝ կամենում էք ունենալ մի հայոց ամենօրեայ թերթ, թէ ոչ։

Եթէ կամենում էք, ուրեմն պահպանեցէք նրան, եթէ ոչ անհնարին է արուեստական կերպով երկար ժամանակ այնպիսի գործ առաջ տանելու ինչպէս ամենօրեայ թերթ, մասնաւոր մարդու ոյժից վեր է պահպանել իր անձնական դրամական միջոցներով մի ամենօրեայ լրագիր։

Մենք գիտենք թէ ովքեր են «Մշակի» ամենամեծ թշնամիները՝ դրանք մեր բարձրագոյն ուսում ստացածներն են։ Դրանք, ի հարկէ, շատ կը ցանկանային որ «Մշակը» դադարէր, որովհետև այդ լրագիրը մեր բարձր ուսում ստացածների համար աչ.քի փուշ է, նրանց մասին պարզ, բայց շատ դառն ճշմարտութիւններ էր ասում միշտ։

Ի հարկէ մի նոր գործ, որին չէ համակրում մի ազգի ինտելիգենցիան, մինչև որ ժողովրդի մեծամասնութիւնը դեռ անգրագէտ է և չէ հետաքրքրվում ընթերցանութեամբ,—այդ տեսակ գործ ի հարկէ, առաջ չի գնայ։ Բայց մենք երբէ.ք չուզեցինք մեր դարդակագլուխ ինտելիգէնցիայի համակրութիւնը գրաւել մի որ և է անազնիւ ճանապարհով.... Մենք երբէ.ք չենք շողոքորթել և երբէք չենք շողոքորթի մեր բարձր ուսում ստացածներին....

Ամեն մի փոքր ի շատէ լուսաւորված հայը միշտ համակրում է իր ազգային որ և է բարոյական և մտաւոր շարժման։ Բայց երբ այդ հայը բարձրագոյն ուսում է ստացել—նա դադարում է համակրել իր ազգային որ և է բարոյական երևոյթին։

Այդ պատճառով «Մշակը» պահպանելու համար մենք երբէ.ք ոչինչ յոյս դրած չէինք մեր համալսարանական դասակարգի վրա։ Ընդհակառակն հաւատացած էինք որ այդ դասակարգը միշտ թշնամի կը լինի ամեն մի նոր գործին, ժողովուրդը ճշմարիտ լուսաւորելու, կրթելու գործին, մանաւանդ երբ ժողովուրդը լուսաւորվում է, նրա աչ.քերը բացվում են և նա այն ժամանակ պարզ տեսնում է իր մտաւոր և բարոյական առաջ-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՔԱՐԸ ԳԵՏԻՆԸ ՉԻ ՄՆԱՑ

I

Արգաւանդաշատ Շիրակայ ծաղկաւէտ հովիտներից ...նում գտնվում էր Տ... գիւղը։ Մի արծաթափայլ ...ակ ձեզ.քելով անցնում էր նահապետական խըր...թների միջից որ և երբեմն զայրանալով սրբում տա...ւմ էր իւր ափերում շինուած խախուտ խրճիթ...րը և խառնում Ախուրեանի փրփրադէզ ալիք...րին։ Արեգակը իր առաւօտեան ոսկեզօծ ճառա...յթներով նոր էր ողջունում յիշեալ գիւղի Սարա...թաներին։ Պառաւները աղօթելով և բամբասե...լ եկեղեցուց տուն էին վերադառնում։ Հայաս...նցի ջահել գեղջկուհիք ջրի կժերը ուսերքին ...ճչալով, հանաքներ անելով աղբիւրից էին գա...։ Այս ժամանակ դուրս թռաւ մի գետնափոր ...իթից մի 10 տարեկան, գզգզուած չորերով, ...բոբիկ, գլխաբաց, անլուա երեսով, խճճուած ...երով, ճիպոտը ձեռքին մի զուարթ պատանի, որի ...ս ընկած աչքերը, դուրս ընկած ճակատը կեղտից ...գծգուած ձեռքերը և նրա զորչ դէմքի բոլոր ...գրութիւնները վկայում էին, որ նա մի չար, ...նհակ և անկիրթ երեխայ էր։ Ամեն բանից ան...իւղ Պետօն (այսպէս էր երեխայի անունը) ...մ դռանը կանգնած քարեր էր ածում տան մէջ, ...յամ կտուրից հող էր թափում հարսների գլխին ...տը գետինը խփելով լացախառն բղաւում էր. ...փ, չեմ, ձմուռ (հացը եղի մէջ բրդած) գուզեմ. ...չեմ ուզի, բօքօն գուզեմ, եփած ձու գուզեմ, ...ս»։ Դուրս էր գալիս խրճիթից կուզիկ պառաւը և երկու ձեռի չորացած չանգերը ցոյց տալիս հեռու կանգնած Պետօյին ու անիծում. «զրող ուտես, մահ ուտես, քոռ մահի չալակը դնեմ քեզի, արևուդ թելը կտրի, Կիրակոսի բաթուչը (պատառ) բերանդ էղնի, Գօգօրի տառոսը քեզի, դատայ ղորղուչունի գաս, պատանքդ կարեմ, հը. էսօր յէգուց ղարախապարդ գայ, հը։ Տօ գրողի խեղդած, տօ քօռ մահի չալակը դնեմ քեզի, տօ բէ, Մուրատ. էլի ինչ գլխներիս կրակ դառար, տօ Աստծու կրակը թափի գլխուդ. եզ չկայ, ես քեզ որտեղից ձմուռ չինեմ»....։

«Բէրնէդ յէնի ծոցդ թափի, թուքն ու մուրը իմ յերեսին, Աստծու բարէկական կրակը քու յերեսիտ, քաւթառ, կուտուզ, ջաղու, պառաւ, դժոխքի սատանայ, օձ մանածող.... ագեմ, գեմ, գեմ, գեմ».... բերանը ծռմռելով, հայհոյելով և թռչկոտելով չար Պետօն, փախաւ գիւղի մէջ խեղճերի խոտերը այրելու, ոչխարների և մանր կենդանիների ոտքերը կոտրելու, աղաւնիները հալածելու, պատերի ծակերից թռչունների ձուանը ու ձագերը հանելու, իրանից տկար երեխաներին ծեծելու դանակները, խաղալիկները, գոտիկները ձեռքերից խլելու և վերջապէս իր սովորական բոլոր անտանելի չարութիւնները գործելու։ Բոլոր գիւղացիք զզուել էին։ Մարդ չը կար որ իր ապտակը մի քանի անգամ փորձած չը լինէր մեր չար Պետօյի գլխին։—Երեկոյեան վերադառնում էր տուն քիթն ու պռունկը արիւնոտ, չորերը նոր ի նորոյ պատըռտորած. երեսը չանկռած։ Ամեն օր բողոքաւորներ թափւում էին Պետօյի հօր գլխին ու ահագին աղմուկ անում։ Բայց ինչ անէր խեղճ հայրը, տաւարի նման ծեծում, տանում մահուան դուռը՝ բերում, ամենևին հնար չէր լինում։ Ուստայ Միօն (Պետօյի հայրը) իր անձը գիւղացոց սովորական տրտունջներից ազատ կացուցանելու համար, Պետօյին տուեց հաճի Գօգօրի մօտ սափրիչութեան աշակերտ։

II

Անցկացաւ 10 տարի։ Օրը կիրակի էր։ Գիւղական ժողովուրդը դուրս ու ներս էր անում մի հին բըլլած խրճիթից, որի վերի կողմը վառարանի վրա տաքանում էր մի մեծ կաթսայով։ ջուր։ Մի պատի երեսին կարգով շարուած էին Սափրիչութեան բոլոր գործիքները, իսկ միւս պատի երեսին բարակ չուանի վրա չորանում էին սպիտակեղէնները։

Այն չար և անպիտան Պետօն այժմ բոլորովին ուրիշ կերպարանք էր ստացել։ Նա այժմ ուստայ է, ինչպիսի արագութեամբ սափրում է գիւղացիներին, արիւն է առնում հիւանդներից, սորա նորա բերանից ճիճուակեր ատամներ է քաշում։ Կարդալ էլ է սովորել. եկեղեցում փոխ է ասում, տէրտէրի հետ տնօրհնէք է ման գալիս Ջարմանալի բան է, աշուղութիւն էլ է սովորել. շատ գեղեցիկ սազ է ածում և շատ անուշ կլկլացնում է տաճկական և պարսկական երգերը։—Մի օր, երբ արեգակը մնաս բարով էր ասել երկրին, գիւղացիք կրակ վառելու պատրաստութիւն էին տեսնում, մի 15 տարեկան պատանի ներս մտաւ ուստայ Պետօյի խանութը և մի առանձին ձեւով ասաց։

«Ուստայ Պետօյ, հէրս շատ բարև էրաւ հրամանքիդ. համ էլ ըսաւ թէ թող սազն առնի գայ. էս գիշեր մեր յօղէն խաղ հէքեաթ ըսէ մեզի ակլամիշ էնէ»։

«Կերթաս հօրդ կըսես թէ, ուստէն ըսաւ, էս անգամ թողութիւն էնէ, չեմ կռնայ գայ, բոլոր հաջաթներս ծախել եմ, սարք ու սուրբ եմ էնում, թադարուք եմ տեսնում, որ սաբախտան շատ թեզ էրթում եմ նօթայ սորվելու» ասաց ուստայ Պետօն և բռնեց շարունակել իր ճանապարհի պատրաստութիւն տեսնել։

III

Կէս օր էր։ Ամառուայ ջերմ տօթը բազմել էր մի հնօրեայ հուշակաւոր վանքի վրա, որտեղից դեռ բխում է Աստուածպաշտութեան աղբիւրը։ Այստեղ է մեր կրօնի սուրբ պարագլուխը, համեստութեան օրինակը, ազգի համար անդադար աղօթողները, ճիշդ ժամ ու պաս պահող խոտաճարակ ճգնաւորները.... Վերջապէս լայնատարած պարիսպը իր բոլոր բովանդակութեամբ սուրբ է։ Ահա, դուրս եկաւ պարսպից մի նիհար երկարասրուն, «փօ, է, վէ, բէ,... մռմռալով գնում է իր ննջարանն։ Այս խեղճ տիրացուն մեր ուստայ Պետօն է, որ իր յաջողակ ձայնի պատճառով այս վիճակին է հասել։ Սորա տարեկան ծախսը հոգում է մի նշանաւոր քահանայ այն պայմանով, որ տիրացու Պետօն ձայնագրութիւն աւարտելուց յետոյ, յանձնառու լինի նրա դպրոցում ուսուցչութիւն անել աննշան ռոճկով։ Անցկացաւ վեց ամիս, տիրացու Պետօն վերջացրեց ձայնագրութիւնը. մի լաւ վկայական էլ ծոցը դրեց և վերադարձաւ յիշեալ քահանայի դպրոցը իր խոստումը կատարելու, այսինքն վարժապետ դառնալու։ փառք քեզ, Աստուած, ղալլաքը, վեց ամսուայ մէջ վարժապետ է դառնում, ուրեմն շատ ճիշդ է տաճկական այն առածը թէ «չինութեան քարը գետինը չի մնայ»։

IV

Ձմեռ էր։ Սառ ու ձոր մի սպիտակ պաղ սաւանով ծածկուել էր։ Բարձրագագաթ Արարատի ձիւնապատ ստորոտում նազելաբար բազմել էր մի չքնաղ մենաստան, որի հիանալի ճարտարապետութիւնները նկարագրելու համար մի ճարտար բանաստեղծ և մի սուր գրիչ է հարկաւոր։ Ջըքնաղատեսիլ մենաստանի հիւսիսային կողմը շինուած էր մի գեղեցիկ դպրոց։ Ներս մտնենք. ահա քեզ մի երկար դահլիճ, փառաւոր լուսամուտներով։ Սենեակի երկարութեամբ կոպիտ նստարանների վրա նստած են 30—40 տարեկան գիւղացի աշակերտներ, որոնց սև չորերից և նոր թողած միրուքներից պարզ երևում էր որ քահանայացու էին։ Ներս մտաւ վարժապետը մի մռայլ կերպարանքով, կրակոտ աչքերով։ Ոչ միայն մեծահասակ աշակերտների, այլ պատերի վրա էլ սարսափ եկաւ։ Տիրեց խորին լռութիւն։—«Բացէ.ք դաստրներդ» հրամայեց վարժապետը։ «Նու, ըսէ.ք, տեսնեմ, սերտ է.ք»։

—փօ, է, վէ, բէ.... «Ըէղաւ, տը գետինը խը-

նորդների, բարձրագոյն ուսում ստացածների անկրօնականութիւնը, նրանց տգիտութիւնը, որ և է աշխատանքին նրանց անսովոր լինելը, վերջապէս նրանց կատաբեալ դարդակութիւնը։

Համալսարանական մասի ներկայացուցիչները մեղանում են հարկէ, սորտի խոքբից կատեն այն լրագիրը, որ հանեց նրանց երեսից կեղծաւոր դիմակը, մերկացրեց նրանց, ոչնչացրեց նրանց չորս կողմ եղած շինծու փայլը։

Այդ պատճառաւ մենք միայն ձեզ ենք դիմում և ձեզ վրա միայն յոյս ունենք, հայ հասարակութեան միջին դաս, մանր վաճառականներ, գործակատարներ, քահանաներ, ուսուցիչներ, մանր աստիճանաւորներ, գրագէտ գիւղացիներ և արուեստաւորներ և դուք ամեն դասակարգի հայ կանայք, դուք որ դեռ ես պահպանել էք ձեր մէջ արդարութեան նուրբ և մաքուր զգացմունքը, ձեզ ենք դիմում խնդրելով որ պաշտպանէք «Մշակը»։

Մեր լրագիրը պաշտպանելու մէջ մենք միմիայն մեր հասարակութեան միջին դասի վրա յոյս ունենք, որովհետև մենք այդ միջին դասը մեր հասարակութեան ամենաազնիւ դասն ենք համարում և միշտ անկեղծ կերպով պաշտպանել ենք նրա շահերը։

Մեզ համար և առհասարակ հայերիս մէջ ամեն նոր, առաջադէմ, օգտակար գործի համար, այն հայը որ բարձրագոյն ուսում է ստացել, նա կատարելապէս կորած է, որովհետև հայը միայն այն ժամանակ անտարբեր չէ մնում դէպի ազգային մի որ և է բարոյական և մտաւոր շարժում մինչև որ նա համալսարանում իր ուսումը չէ աւարտել... Բայց հէնց որ նա համալսարանական ուսում ունի, նա այնուհետև կորած է լինում ազգի մտաւոր և բարոյական կեանքի համար....

Համալսարանականը մտածում է միմիայն իր փորի վրա և կատարելապէս եսական է դառնում։

Մեր համալսարանականները գիտեն, որ հայոց հասարակութեան մի մաս կարող է միմիայն կարդալ հայերէն լեզուով, ուրեմն ժողովրդի այդ մասի համար հարկաւոր է հայերէն ամենօրեայ թերթ։ Ուրեմն թող իրանք բարձր ուսում ստացածները չը կարդային այդ թերթը, որովհետև իրանք ա մ ե ն բ ա ն գ ի տ ե ն և մի հայոց լրագրից նոր բան սովորել չեն կարող, բայց գոնէ թող գրվէին լրագրին, որ այդպիսով միջոց տային լրագրին պահպանվելու և ուրեմն ուրիշ կողմից միջոց տային հայոց հասարակութեան այն մասին, որ բացի հայերէնից ուրիշ լեզու չը գիտէ, ունենալ ընթերցանութեան մի թերթ։

Բայց ի հարկէ այդ շահաւէտ չէ համալսարանականներին պաշտպանել մի թերթ, որ անդադար մտրակում է նրանց և մերկացնում է նրանց ժողովրդի առջև.... Եւ յանկարծ այն մարդիկ, որոնց հեղինակութիւնը ժողովուրդը կոյր կերպով պաշտում էր, յայտնվեցան տգէտ, անուս, ծոյլ, անգործ, անկիրթ, եսական, շահասէր, հարստահարող և թշնամի ժողովրդի ամեն տեսակ առաջադիմութեան....

Ուրեմն համալսարանականներին էլ հարկաւոր է ունենալ իրանց սեփական օրգան, որի օգնութեամբ նրանք կարող էին մոլորեցնել միամիտ ամբոխը.....

Բայց այդ տեսակ օրգան հիմնելու համար, հաւատացէք, որ նրանք իրանք իրանց գրպանից մի կոպէկ չեն տայ, չեն ծախսի լրագրի դէֆիցիտը, որ կարող է ամեն տարի հասնել հազարների,—այլ նոյն իսկ ժողովրդից կը գ Չ լ ե ն նրա փողերը, նրա փողերով իրանց անձը փառաբանելու նպատակով մի օրգան կը հիմնեն, և ժողովրդից դուրս գզլած փողով ժողովրդին կը մոլորեցնեն։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Կենդանիների հովանաւորութեան ԹԻՖԼ ընկերութեան անդամները հրաւիրվում են ներկայ գտնվել ընդհանուր ժողովին յունւ 20-ին, երեկոյեան 7 ժամին Գիւղատնտեսա ընկերութեան բնակարանի մէջ, որ գտնվու Բարիատինսկայա փողոցի վրա, Ալէքսանդր այգիում։ Կարող են ներկայ գտնվել նոյնպէս ծով հետաքրքրվող մասնաւոր անձինք։ 2) Վճ անդամական տուրքը ընկերութեան գանձա պ. Կասումովին իր աւետրական տան մէջ տային երկրորդ փողոցի վրա, Ալէքսանդր այգու դիմացը, Թումանովի տանը ամեն օր ա ւօտեան 9—12 ժամը։

—

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻՑ մեզ գրում են. «Հաստ աղբիւրներից տեղեկանում ենք, որ առաջ գարնանամուտին կառավարութեան թոյլտու թեամբ 25,000 պուդաչափ ցորեն պիտի բաժ վի Թագաւորական ամբարներից մեր չքա երկրագործներին ցանելու համար։»

—

Մեզ գրում են ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻՑ. «Այստ սարսափելի ցրտեր են անում։ Մեր ծերերը գո այսպիսի ցուրտ ձմեռ շատ քիչ են յիշում։ Թ դութիւնը անտանելի է։ Մեր քաղաքը օրստ չքաւորութեան կերպարանքն է ստանում։ Ալ պուդը վերջին ժամանակները բարձրացաւ մի 3 ր. 40 կ.։ Հաւանական է, որ աւելի թան նայ։

—

Գոֆֆրուա եղբայրների ֆրանսիական ցիրկ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ արդէն մի քանի անգամ ներկայ րին «Գայթակղեցնող դև» ֆանտաստիկան ն նախաղ—պարախաղը, որ կազմված է պ. Կր կուլօ պարող արտիստից։ Պարախաղը կրկնվե է շաբաթ յունվարի 19-ին։

—

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ մեզ հաղորդում են, որ ն կայ 1880 թուականին տեղական ընթերցար ստանալու է՝ Մշակ, Մեղու, Մանկավարժակ թերթ, Փարոս Հայաստանի, Тифл. Вѣстн., Кавказъ, Русскій Курьеръ, Живописное обозрѣніе, Всемірная Иллюстрація, Стрекоза, Недѣля, Свѣтъ и Тѣни, Мірской Толкъ, Вѣстн. Евр. и Отеч. Записки։ Հի նադիր անդամները բացի միանուագ վճարած 1 րուբլուց, վճարում են նոյնքան, որքան միւս ը թերցող անդամները, այն է ամսական 30 կոպ.

—

փելով բղաւեց և արչինանոց քանոնը «Թրխկ» կընքեց մի քահանայացուի գլխին, որի ճակատից արիւնը թափուելով բաց արած տետրակի վրա, կազմուեցան գեղեցիկ գետակներ, կղզիներ, թերակղզիներ ծոցեր և այլն։

—Նու, թաքրար րսէք տեսնեմ։

—փօ. հ, վէ, բէ.....

—Չէղաւ, չեղաւ, կրկին կատաղեց վարժապետը և մէկի երկար մազերից բռնած դուրս չփռտեց, մի քանի ուղալի բռունցք էլ խեղճի քամակին կպցնելով։

Վա՜յ նրան, ով որ մի մազաչափ կը սխալվէր, խսկոյն մազերից բռնած պատեպատ կը տար։ Գլուխ կոտրել, աչք կապտացնել, ամբողջ օրով չոքացնել անյիշելի բառերով հայոյել՝ սովորական բաներ էր մեր վարժապետի համար։—Ի՞նչ անէին խեղճ աշակերտները. դուրս գնալու հնար չը կար, որովհետև թէ տարեկան սնունդը և թէ թոշակը կանխիկ էին վճարել, մանաւանդ առանց ձայնագրութեան քահանայ ձեռնադրուիլը անկարելի էր. ուրեմն պիտի համբերէին, ուրիշ հնար չը կար։

Մի օր երբ որ այսպիսի արիւնահանութեամբ ճիպոտախառն ձայնագրութիւն էին սովորում, ներս մտաւ գլրոցի տեսուչը, որի մասին մի համառօտ տեղեկութիւն տալու համար աւելորդ չի լինի ասել որ նա (տեսուչը) ընդունակ էր միայն աւազակութեան, գողութեան և քսութեան մէջ։ Մինչև այսօր էլ նա իր արիւնարբու երկսայրի դաշոյնը անբաժան էր պահում իրանից։ Թէ գրել և թէ կարդալ այնքան գիտէր որ կարողանում էր վանքի ել ու մուտքը գրել և ամսէ ամիս հաշիւ ներկայացնել իրանից մեծ տեսչին։ Հա՛ էն էի ասում. ներս մտաւ դաշոյնաւոր տեսուչը և ուղղակի հրամայեց,

Վարժապետ, երկու աշակերտ այսօր ուղարկիր թող վանքի չայիրը հնձեն. երկու աշակերտ էլ ուղարկիր որ հայաթը, դռները լաւ մաքրեն այս մարդին էլ մի վկայական տուր թէ ձայնագրութիւնը աւարտել է, թող գնայ տէր տէր դառնայ։»

—Վերջին առաջարկութիւնը դուր չեկաւ մեզ վաղուց ծանօթ վարժապետ Պետօյին, այդ պատճառով մի քիչ այլայլուած հարցրեց մեծապատիւ տեսչից։

—Ո՞վ է այդ մարդը, ես դրան ամենևին դաս չեմ տուել, ինչպէս վկայական տամ։»

—Ո՛վ կըլլայ, կըլլի. քու ինչ բանդ է. քեզ ինչ ասում են, լսիր։

—Հը՛, էլի բերանդ քաղցրացել է հա՛։»

—Էդ քու գործդ չի, քեզ փող ենք տալիս, ինչ ասում ենք արա՛, պատասխանատուն մենք ենք։

—Չէ, եղբայր, ես էդ բանը չեմ կարա անել, գնա, ինչ որ առել ես դրանից, բեր կիսենք, ես էլ վկայական տամ։

—Հէչ մի կոպէկ էլ չեմ տամ որ աչքդ կոխես, քեզ ասում են վկայական տուր, եթէ ոչ, դուրս այստեղից։

Այստեղ երկուսի էլ համբերութիւնը հատաւ. վարժապետ ու տեսուչ պլուլվեցան իրար ու «դըրըմբ», վեր ընկան յատակի վրա։ Պատերազմը սաստկացաւ. տեսուչը դաշոյնը քաշեց, աշակերտները երկու կուսակցութեան բաժանվեցին։ Պատերազմը գարհուրելի էր, վարժապետի ճակատից մի կարմիր աղբիւր էր դուրս գալիս. տեսչի քիթը ու պռունկը ջախջախուած էր։ Գիւղի բնակիչների միջամտութեամբ պատերազմը վերջացաւ, բայց պատերազմի դաշտում մի շաբաթից աւելի դեռ երևում էին քահանայացուների միրուքների մազերը, քանոնների և թանաքամանների կտորները։

Անցկացաւ հինգ օր։ Մեծ տեսուչը եկաւ քննութեան. տեսուչը արդարացաւ։ Վարժապետ Պետօն, որպէս յանցաւոր, իր չուլ ու փալասը հաւաքեց, վանքի պարսպից դուրս ելաւ ու անյայտացաւ։

V.

Անց կացաւ երեք տարի։ 18... թուականն էր։ Ախուրեան գետից դէպի արևմուտք բոլոր դաշտերը մարդկեղէն անտառ էր դառել. գարհուրելի պատերազմ էր։ Հրացանների ճռճռոցը, թնդանօթների գոռոցը, կառքերի դղրդիւնը, բազմութեան խառնիճաղանջ աղմուկը, երիւարների խրխնջոցը, վիրաւորեալների «վա՜յ ու աւաղ»ը խառնուելով միմեանց հետ հողային գունտը մարդի ոտքերի տակ դղրդացնում էին։ Փողը հեղեղի պէս թափւում էր ամեն տեսակ աշխատաւորի գլխին։ Որտեղ մի թոկից փախած կար, դուքան էր բացել ու փող էր աշխատում։ Այս ժամանակ մի նոր նուաճած քաղաքի խուլ փողոցներից մինում գտանվում էր մի գինետուն, որի ջերմեռանդ երկրպագուները ինչ տեսակ անկարգութիւն, աւազակութիւն և անբարոյականութիւն ասես որ չէին գործում այդ անիծեալ տան մէջ։ Գինետան կառաւարչին առաջին անգամ տեսնողը կը կարծէր թէ մի չափխուռն կամ մի աւազակ է։ Լաւ նուրբ ուշադրութիւն պէտք է դարցնէիր որ կարողանայիր ճանաչել մեր Պետօյին որ պատերազմի յաջող հանգամանքներից օգուտ քաղելով ինքն էլ է սկսել միկիտանջութիւն անել։ Տիրացու Պետօն կարմիր աղլուղը լատիկ արխալուղի վրա առաջը կապած. թևերը կիսէն հետ քշտած, մի դրակօնի հին չափխայ գլուխը անցկացրած, ոտից մինչև գլուխը զանազան տեսակ կեղտերով օծուած, այծի նման թռչկոտում էր և հազիւ էր կարողանում իր բազմաթիւ մուշտարիներու զանազան տեսակ պահանջները կատարել։ Խեղճը մի րոպէ ժամանակ չունէ, հանգստանալու։ Տիրացու Պետօն ոչ միայն 10 կոպէկի բանը 10 չահու էր վաճառում, այլ՝ փող աշխատելու համար հնարագիտութիւններ էլ էր գործ դնում. օրինակ նա մի վեդրօյ գինու հետ երկու վեդրօ ջուր էր խառնում և վաճառում խեղճ մուշտարիքու վրա։ Մի գդալ թէյի հետ նա խառնում էր իր պատրաստած ներկը և 40—50 սաղդատի ճանապարհ էր քցում։ Առանց խարդախութեան նա ոչինչ չէր վաճառում։ Անցկացաւ մի տարի։ Պատերազմը վերջացաւ։ Օտարականները քաշվեցան։

Առուտուրը բոլորովին ընկաւ։ Տիրացու Պետօ տեսնելով որ ժամանակը ճանճ քշելով է անցկա նում, դուքանը յանձնեց տիրոջը, մնացեալ ա րանքները, որ շատ քիչ բան էր մնացել, բարձ իր աւանակի վրա, ընկաւ գիւղերը, ցորենով, ւ իւրով, ձուով....բոլորը սաղացրեց և մնաց բոլ րովին անգործ։

Տիրացու Պետօն անգործութիւնից չուստ ձանձրացաւ. մտածեց և վերջապէս դարձե գտաւ մի սիրելի պարապմունք. առնում էր ք ղաքից լուցքի, ասեղ, կոճակ, դանակ, հուլուն սապոն.... բառնում էր իր բօզ աւանակի վր դեռ ինքն էլ վրէն բազմում ու տանում գիւղեր սաղացնում։ Տիրացու Պետօյի ձայնը շատ քաղց և կրթված ձայն էր։ Բօզ աւանակը թէև ոչ տեղ ձայնագրութիւն չէր սովորել, բայց տիրացո Պետօն, (ճանապարհի երկարութիւնը կարճացն լու համար) երբ որ սկսում էր մի երգ կամ չարական ասել, ինքն էլ անմիջապէս ձայնակ էր լինում նրան և այնպէս ստիճանաբար կլկ լացնելով բարձրացնում ու ցածրացնում էր համարեա մաղ էր մնում թէ իր տիրոջից լ երգէ։ Երբ որ երկուսն էլ լռում էին շունչ ա նելու համար, այդ ժամանակ բօզ աւանակի պ րանոցից քաշ արած ոսկեգոյն զանգակը ձայն է բռնում։—Այսպէս գեղեցիկ հանդիսով ճանապար էր գնում տիրացու Պետօն և իր մանրավաճ ռութիւնը անում։

VI

Ամառուայ վերջին օրերից մինն էր։ N. քաղա քը իր սովորական փոշիով քռացնում էր ան ու դարձ անողներին։ Գիշերվայ ժամը 10-ն էր Քաղաքի չափխուները դեռ թափառում էի փողոցներում և հանդիպողներին իրանց զուար ճութեան համար կծու կծու հայհոյանքներով վ րաւորում ու ծափ տալով հեռանում։ Այս ժամ նակ մի մեծ դահլիճում կարմիր սեղանի չուրջը նստած մի խումբ ուսումնականներ կամենում են մի քանի կարևոր հարցեր վճռել։

Մեզ գրում են ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ. Ծննդեան ճրագալոյցի օրը Փոքր-Արաքէլ գիւղում, երբ քահանան պատրաստւում է եղել պատարագ մատուցանել, գիւղի բնակիչների կէսը, որ խռոված էին այդ քահանայից, գալիս են եկեղեցի և ուղղակի սեղանը բարձրանալով, վեր են առնում սկիհը և տանում են տուն։ Քահանան լսելով գիւղի միւս կէսի խնդիրքը, հաղորդութեան խորհուրդը կատարում է մի մաքուր անօթի մէջ։ Անբաւական կողմը մօտակայ Սալթխան գիւղի նորընծայ քահանային է հրաւիրում պատարագ մատուցանելու, յանձնում է նրան սկիհը և պատարագից յետոյ դարձեալ տանում է տուն։»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱ.

—

Ահաւասիկ մի քանի ուրիշ եղեռնագործութիւնների թւում և հետեւեալ սարսափելի բարբարոսութիւնները. յիշեալ բրօշիւրի մէջ ասված է, որ այդ երկրում ամենայն անգթութեամբ տանջում են մարդոց, կտրում են քիթը, շրթունքները, ատամները, հանում են աչքերն ու ականջները, վիրաւորում ու անդամ-անդամ են անում. իբրև օրինակ յիշեալ գրքոյկում պատմված է, որ 1877 թուին Խնուսի Կէրտ գիւղում Շէյխ-Մուրադ անունով եղեռնագործը տանջանքի ենթարկեց նոյն գիւղի Մանասէ անունով ծերունի քահանային, նրան փարեցին մի ցցի վրա, և զանազան բարբարոսական տանջանքներից յետոյ նրան թողեցին կիսամեռ։ Քիչ ժամանակից յետոյ քահանան վախճանվեցաւ։ Տանջանքներից յետոյ, կապեցին նրա կնոջը և հարսին և նրանց անասնաբար բռնաբարեցին։ Ճշմարիտ է, որ եղեռնագործը մի քանի վայրերի հետ միասին աքսորվեցաւ. բայց, ինչպէս և միշտ, նա կրկին վերադարձաւ։

Բացի այս Իբօ և Հաչան քիւրդերը Պուրնագ գիւղի բնակիչ Յակոբ անունով գիւղացու ամորձիքները ներմելով զանազան գործիքներով, իր տան կտրի վրա ոտքերից կախեցին, և նա մնաց այդպէս երիկուանից մինչև առաւօտ. այժմ այդ խեղճ մարդը ներքինի է։

Ամէն տեսակ շարժական կայք, մանաւանդ խանչալ, սուր, ատրճանակ, հրացան են, են. բոլորն էլ առաջին պատահած մուսուլմանի սեփականութիւն են։

Մի պաշտօնական յայտարարութեան մէջ ցոյց է տուած, որ Մուշի նահանգում 1877—78, վաթսուն եօթ հոգի հայեր են սպանված, տասն հինգ տարուայ ընթացքում 160-ից աւելի էլ վանի նահանգում են սպանված. և այդ սպանվածների մեծ մասը կազմում են քահանաներ, ազդեցութիւն ունեցող մարդիկ, և վերջապէս ժողովրդի ամենաուժեղ, ամենաաշխոյժ և ամենաընտիր մասը։

Ցխնկի բնակիչ Սաղուն և Միրօ քիւրդերը սպանում են Ռէհանցի Յարութիւն անունով հային. նրա միակ որդին լսելով հօր սպանութեան լուրը, փազում է և արտասվելով գրկում է հօր դիակը, քիւրդերը կատաղութեամբ սպանում են որդուն և զոհի եղբօրը, որը աղաչում էր խնայել իր եղբօրորդու կեանքը։

Այս մարդասպանները մինչև այս օր էլ դեռ չեն պատժված։

Ամենքը կարող են վկայել, որ այդ աւազակապետ Միհր-Ալին և նրա ամբողջ խումբը միշտ ջարդված են տեղական իշխանութիւններից։

Բայբուրտի շրջակայքում գտնված Աւերակ անունով գիւղում թիւրքերը Ցանկա-Օղլուի տանը բռնաբարում են չորս հայ տղամարդ. իսկ ինչ կը վերաբերի փախցրած ու բռնաբարված հայ կանանց ու աղջիկներանց, էլ թիւ ու համար չը կայ։ Միայն Շէյխ Սաֆադուրլահ (դա Ջէլալէդդինի հայրն է) մի քանի տարուայ ընթացքում յաջողացրել է 167 կին ու աղջիկներ փախցնել ու բռնաբարել։ Իսկ վերջին պատերազմի ժամանակ Բայազէդում, Աշտիշատում և ուրիշ շատ տեղերում նրա որդու արած քաջագործութիւններն արդէն յայտնի են «Մշակի» ընթերցողներին անցեալ տարուայ «Մշակում» տպված պ. Մելիքզադէի Ջէլալէդդին վերնագրով յօդուածից։

Քիւրդերն ու թիւրքերը բան ու գործ են շինել այծելու կործանել վանքերը, որոնցից նրանք շինում են շտեմարաններ, գոմեր և շատ անգամ էլ ազբանոցներ։ Նրանք փշրում ոտքի տակ են գցում տաճարների սրբազան անօթները, նրանք ծաղրածութեան առարկայ են շինում ծէսերը, կտրտում են դիակները. ննջեցեալների պատանքն ու ոսկորները կտոր-կտոր են անում և կապում շների վզին։

Անցեալ տարի Տեառնընդառաջի տօնին Խընուսի շրջակայ Կարաչօբան անունով գիւղում Կալօ և Ուսօ անունով քիւրդերը կապեցին մէկ շուն և գցելով նրան խոտի մի դէզի մէջ, կրակ տուեցին խոտին կանչելով. «Հայեր, եկէ՛ք, տօնեցէ՛ք ձեր Յիսուսի գալուստը։

1877 թուին էլ Դերջան նահանգի Մանզ գիւղի եկեղեցին կողոպտելուց յետոյ, եկեղեցու դռան ճակատից մի սատկած շուն էին կախել։

Հայը հեռանում է իր մայրենի երկրից՝ երկար տարիներով թողնելով իր ընտանիքը թշուառութեան մէջ, և երբ երկար տարիներից յետոյ՝ նա վերադառնում է իր հայրենիքը, քսանհինգ և մինչև երեսուն տարուայ արեան քրտինքով Թիֆլիսում, Կ. Պոլսում կամ մի ուրիշ տեղ վաստակած փողերը յափշտակվում են նրանից կամ դեռ տուն չը հասած՝ ճանապարհին, և կամ թէ երբ նա արդէն տուն է հասել։

Ճնշված քրիստոնեաներն ո՞ւմ պէտք է դիմեն, նրանք դիմում են տեղական իշխանութիւններին. բայց սա մի աշկարայ իրողութիւն է, որ երբ մի քիւրդ կամ թիւրք սպանել է մի քրիստոնեայ, այն ժամանակ դատաւորներն ու իշխանութիւնները մնում են տարակուսած, չը գիտեն դատապարտեն մեղապարտին թէ ոչ. յաճախ մարդասպանները մնում են անմեղ, բայց եթէ պատահում է, որ նրանք դատապարտում էլ են, այն էլ լինում է մի կիսատ պատիժ, որ շատ յաճախ մնում է անկատար։ Բայց եթէ Աստուած չանէ այդ յանցաւորը հայ լինի, օ՛, այն ժամանակ իշխանութիւնը կատաղում է, և օգուտ է քաղում դէպքից ճնշել քրիստոնեաներին և նրանցից մի չաղ տուգանք է խլում։

Մի ամիս առաջ, մի թիւրք կին փախել էր մի հայ երիտասարդի հետ, և այդ պատճառով 18 հայեր բանտարկվեցան, և այս իրողութիւնն էլ յայտնի է բրիտանական հիւպատոսին։

Նախորդ տարին Մուշի շրջակայ լեռնաբնակ քիւրդերը յարձակվեցան Սէմալ և Նադալս հայաբնակ գիւղերի վրա. հայերն իրանց ստիպված են համարում պաշտպանվել, վերջապէս կուի միջոցին չորս հոգի քիւրդերից են սպանվում, չորս հոգի էլ հայերից։ Մուշի իշխանութիւններն այս գործը քննելու միջոցին հետեւեցին մուսուլման կրօնաւորների կօրանին և շէրիին համաձայն կազմված ֆէտվային, որի զօրութեամբ երկու քրիստոնեաները հաւասար են մէկ մուսուլմանի, ուստի և պահանջեցին հայերից երկու քիւրդերի արեան գինը, որը զանազան անխիղճ տանջանքներով վճարել տալուց յետոյ՝ նրանք խլեցին խեղճ գիւղացիների զէնքերը, և այդպէսով նրանց զրկեցին ամեն միջոցից պաշտպանվելու անխիղճ յափշտակողների դէմ իրանց կեանքը, հարստութիւնը և պատիւը։

Էրզրումում 1872-ին մի օր կէսօրից յետոյ՝ հրապարակի մէջ թիւրքերն ամբոխի աչքի առաջ սպանեցին Խաչատուր էֆէնդի Պաստրմաճեանին, և այդ միակ այն լոկ պատճառով, որովհետև նրա առևտրական գործերը յաջող էին գնում, և թիւրքերը չէին կարող առանց նախանձի նայել այդ բանի վրա։

1862 թուի յունիսի 4-ին Էրզրումի կառավարիչ Խէյրէդդին փաշան մի յայտարարութիւնով տեղեկացնում է մեծ վէզիրին հայերի կրած չարչարանքների մասին, և յայտնում է, որ այս նեղութիւններից ստիպված հայերն սկսում են գաղթել, և որ սրանից երկիրը և կայսերական գանձարանը մեծամեծ վնասներ կը կրեն։ Երկար ժամանակ անցնում է, ոչինչ պատասխան չէ գալի. փաշան գրագրութիւններ է շարունակում, վերջապէս մեծ վէզիրից ստանում է հետեւեալ պատասխանը. «Ձեր գործը չէ բնաւ խառնվել պետական քաղաքականութեան մէջ, և մի այդպիսի տեսակէտից նայել գործերի վրա։ Բարի ճանապարհ այն հայերին, որոնք կը կամենան գաղթել։ Ես կը բնակեցնեմ երկիրը չէրքէզներով և ուրիշ ցեղերով։»

(Կը շարունակվի)

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Պարոններ, ժողովը բացուած է. քարտուղար, գրիր, ով ինչ հարց կառաջարկէ, առաջարկեց ժողովի նախագահը։

Հարցերը գրվեցան։

—Կարդա առաջին հարցը, պ. քարտուղար, հրամայեց նախագահը։

—Անխղճութիւն, կարդաց քարտուղարը։

—Այդ հարցը ես եմ առաջարկել, ասաց նստողներից մինը։ Երէկ պ. Մարկոսը երկու աշակերտի գլուխ է կոտրել, որոնք փողոցի միջից լաց լինելով գնացել են սրբազանին. այդ տեսակ վարմունքը վարժապետի կողմից անխղճութիւն է։

—Շատ ճշմարիտ է, ես պատահմամբ երկու աշակերտի գլուխ կոտրել եմ. բայց քո արածը անխղճութիւն չէ, որ գիշեր ցերեկ կարտաքանութեամբ ես անցկացնում, օրը երկու դաս բաց ես թողնում և մանաւանդ ծեծելիս էլ այնպէս խորամանկութեամբ ես ծեծում, որ չէ երեւում։ Վերջապէս, թէև պատիժը մեզանում ընդունված չէ, բայց ամենքս միմեանցից ծածուկ պատժում ենք. էլ ինչի էք սուտ խօսում....

Ժողովը կէս ժամ այս հարցի վրա զաւզաղելուց յետոյ, դարձեալ վճռեց, չը պատժելու։

—Քարտուղար, հետեւեալ հարցը, ձայն տուեց նախագահը։

—Ձայնագրութեան ուսուցիչ, կարդաց քարտուղարը։

—Հա, պարոններ, մենք այս տարի ձայնագրութեան ուսուցիչ դեռ չենք գտել. հարկաւոր է մտածել։

—Ես ձայնագրութեան մի լաւ ուսուցչի տեղ գիտեմ, իսկոյն պատասխանեց մի լղար մանկավարժ։

—Ո՞վ է։

—Ձայնագրութեան վկայական էլ ունի։

—Ես հարցնում եմ ով է։

—Մի տարի էլ վանքը վարժապետ եղաւ։

—Եղբա՛յր, ինձ չես հասկանում, ես քեզ հարցնում եմ ով է, ով։

—Այն ջահիլ տղէն որ քաղաքում միկիտանչութիւն էր անում։

—Անունն ինչ է։

—Տիրացու Պետոյ։

—Հը՛, տօ, էն էշակէրն, որ գիւղերում մանրավաճառութիւն է անում։

—Այո։

—Այո, մեր կողքի միկիտանն էլ շատ կերգայ գուզայ մի բօզ իշով, նա խօմ չի։

—Այո, այո, իսկ այդ է։

—Եանի նա բան գիտի, էն լօթին։

—Օ՛, մի քաղցր ձայն ունի որ քարերը կը լացցնի։ Մի ժամանակ սազանդար էր, աշուղ էր, ինչ ես ասում։

—Դէ մեզ էլ ձայնն է հարկաւոր, աշխարհագրութիւն, ու պատմութիւն խօմ չը պիտի սովորցնէ, եզրափակեց նախագահը և հրամայեց, պ. քարտուղար, մի նամակ գրի, ուղարկենք այդ տղայի ետեւից։

—Պարոններ, ժամը 11 խփեց. ժողովը փակված է. մնացեալ հարցերը հետեւեալ նիստում։»

VII.

Հետեւեալ առաւօտը դուրս եկաւ քաղաքից մի սև ձիաւոր, մի կնքեալ նամակ էլ գրպանը դրեց ու ձիու գլուխը ուղղեց դէպի հարաւ։ Անցկացաւ առաջին, երկրորդ և երրորդ գիւղը, պատահեց մի ջահիլ տղամարդի, որ իշի վրա մի երկու խուրձ եօնջայ բարձած տանում էր քաղաք վաճառելու։

—Բարի լուս, աղբար, ասաց քաղաքացի ձիաւորը։

—Աստծու բարին։

—Աղբար ջան, յոտնվերուդ մեռնիմ, ինի Տ... գեղ օր կըսինկը, վէր թարաֆն է, ճամբան կորցրիր իմ...։

—Էն պզտիկ սըրթը տեսնիս կը, ընտուր տակն է։

—Օղորմի հայրիկ մայրիկիդ հոգուն, Աճապ ինի Յոտայ Մկրէի մանչը գեղն է։

—Տիրացու Պետօն։

—Հրամեր ես։

—Ընձէն էլ մեծ Պետօ՞յ։ Ի՞նչ ունիս ըսելու։

—Հա՛, դու ես տիրացու Պետօն. օրհնած, փնտռելէն հոգիս ելլիր է։ Ահա, իսի քաղաքագիրը հրամանքիդ վրան։

Տիրացու Պետօն զարմանալով խլեց նամակը ձիաւորի ձեռքից և սկսեց կմկմացնել և մեծ տանջանքով կարդալ մի քանի անգամ և վերջապէս կէսը ձիաւորի պատմածից, կէսը նամակից հազիւ հազ հասկացաւ որ իրան հրաւիրում են քաղաք ձայնագրութեան ուսուցիչ։ Նամակը ծոցը դրեց և ասաց ձիաւորին, «կերթաս ըընձէն շատ սիրով և կարօտով բարև կենես էս գիր գրող աղին և կըսես թէ տիրացու Պետօն ըսաւ մէ քիչ եօնջայ ունիմ, էս երկօրս ծախեմ, կուգամ. յիմացա՞ր. դէ՛ գնա։

VIII.

187.... թւական սեպտեմբերի 25-էր։ №... քաղաքի դպրոցի երկյարկասակ վերակացուն զանգակը խփեց։ 400-ի չափ աշակերտները բաբելոնեան խառնակութեամբ, գոռալով, գոչելով ներս թափվեցան դասատները և սկսեցին սովորական կերպով իրար թակել մինչև վարժապետների ներս մտնելը։ Ահա դուռը բացվեց, ներս մտաւ կոպիտ շարժուածքով մի սևադէմ երիտասարդ, որի եւրոպական ձևով նոր կարած հագուստը, կուախմալի սպիտակ շալիկը. ճռճռան կօշիկները կարծել էին տալիս մարդու թէ դա անպատճառ եւրոպական համալսարաններից մէկում աւարտած կը լինի։ Բայց նրա կոշտ և գիւղական բառերով արտասանութիւնը և կոպիտ շարժուածքը իսկոյն փարատում էին առաջին կասկածը և բացատրում որ սա մեր վաղեմածանօթ դալաք Պետօն է, Ղարսի միկիտանչին է և երէկվայ էշակէր մանրավաճառն է, որ այսօր լոկ իւր քաղցր ձայնի ընդունելութեան պատճառով ուսուցչական փափուկ պաշտօնը կատարելու բաղդն է ունեցել։

Երեւակայէր, սիրելի ընթերցող, մեր տիրացու Պետօն ի՞նչ տեղից ինչ տեղ բարձրացաւ։ Ուրեմն իրաւունք ունենք մեր վէպի վերնագիրը այստեղ էլ կրկնելու. «չինութեան քարը գետինը չի մնայ»

—Նու, յետ նստէք տեսնեմ, հրամայեց վարժապետը. «տօ, գեաղայ, Արշակ ես, ինչ ղահրումար ես, յընչի՞ խելօք չես կենում, եա։

—Վարժապետ, իսիկ թազմուկէ կը, գանգատուեց մէկ աշակերտ։

—Ո՛չ, վժապետ, խափէ կը, յինքը թազմուկէ կը. պատասխանեց միւսը։

Վժապետ, իսիկ գէչ գէչ բաներ կըսէ կը, բողոքեց երրորդը։

Վժապետ, իսիկ գիրքս պառեց, մէջ ընկաւ մի ուրիշը։

Դասատունը դառաւ դատաստանատուն, բողոքաւոր էր որ թափվում էր վարժապետի գլխին. Վարժապետը սրա նրա գլխին խփելով, ականջները լաւ պինդ ձգելով, քամոնով ձեռքերի մէջը կարմրացնելով բեզարեց, բայց բողոքաւորները չը վերջացան։

«Նու, յետ նստէք տեսնեմ, դարձեալ հրամայեց վարժապետը, և սկսեց «ականջ էրէք, փօ, է, (լօղ չը կայ, աշակերտները տալիս են իրար գլխի) վէ, բէ....տօ, գեաղայ, յանկա՛ջ էրէք, յէ.... խօ, նէ.... տօ ձեզի հետ չեմ, յանկաջ էրէք, յէ։»

Վարժապետի ճարը կտրաւ. ոչ բաղալի քեօթակներով և ոչ մի տեսակ հնարքով չէր կարողանում աշակերտների ուշադրութիւնը գրաւել իր առարկայի վրա։—Մի ժամը լրացաւ, դուրս գնալու զանգակը խփեց։ Աշակերտները մի և նոյն պոռում պոչումով դուրս թափվեցին։

Արդիւնք. այդ նշանակութիւն չունի. բաւական է որ տիրացու Պետօն լաւ ձայն ունի և պատշաճաւոր հագուստ։

Ս. Տէր Մելքսեդեկեանց

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ՆԵՐԿԱՅ 1880 ԹՒՈՒՄ ԿԸ ՏՊԱԳՐՎԻ

„ԿԱՅԾԵՐ

ՎԷՊ ՏԱՃԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅՈՑ ԿԵԱՆՔԻՑ

Հեղինակութիւն ՐԱՖՖԻ

Վէպը բաղկացած կը լինի երկու առանձին հատորներից իւրաքանչիւրը կը բովանդակէ մօտաւորապէս 400 տպագրված երեսներ: Ամեն մէկ հատորի գինն է 1 ր. 50 կ., իսկ միասին 3 ր.: Մէկ հատորի համար առանձին ստորագրութիւն չէ ընդունվում:

Ստորագրվել կարելի է ԳԱՒԱՌՆԵՐՈՒՄ այն պարոնների մօտ, որոնք բարեհաճել են բաժանորդներ հաւաքել «ԿԱՅԾԵՐԻ» տպագրութեան համար, իսկ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ պէտք է դիմել «Մշակի» խմբագրատանը Ց. ՄԵԼԻՔ-ՑԱԿՈԲԵԱՆԻՆ

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

180 Թ. Յունվարի 15-ից կ'հրատարակուի Երևանում շաբաթը մէկ անգամ

«Պ Ս Ա Կ»

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ, ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

«ՀԱՆԴԷՍ»

Տարեկան գինն է . . . . 4 ռուբլի:
Կէս տարենը . . . . . 3 ռուբլի:

Ցանկացողները կարող են ստորագրվել ուղղակի խմբագրատանը, Գէորգեան և ընկեր. տպարանումը: Նամ Արզար Գուլամիրեանցի խանութում: Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան ժամի 10-ից մինչև ժամի 1-ն ճաշից յետոյ Օտար քաղաքներից պէտքէ գրել ուղղակի խմբագրին հետևեալ հասցէով Въ г. Эривань Редактору газеты „ПСАКЪ“ Васаку Паладжанову.

Խմբագիր-Հրատարակիչ՝ Դր. Վ. Պ ա պ ա ջ ա ն ե ա ն ց.

Կենտրոնական Գրավաճառանոցում Դվորցովոյ փողոցի վրայ, Արծրունու Պալլերէյում ծախւում են հետևեալ նոր գրքերը:

1. Կարմիր լապտեր, փոքրիկ մանկանց ընթերցանութեան համար. Թարգ. օր Ն. Տէր-Մարկոսեանի պատկերազարդ և կազմած. գ. — ր. 50 կ.
2. — Նոյնը առանց կազմի. . . . — » 30 կ.
3. Թաւամազ մեղու՝ փոքրիկ մանկանց ընթերցանութեան համար. Թարգ. օր Ն. Տէր-Մարկոսեանի. պատկերազարդ և կազմած. . — » 40 կ.
4. Եղբայր և քոյր մանկական վէպ. Թարգ. Զ. Մսերեանի պատկերազարդ — » 30 կ.
5. Հսկայական ձեռքեր. մանկական վէպ, Թարգ. Զ. Մսերեանի, պատկերազարդ . . . . — » 10 կ.
6. Փարոս Հայաստանի. պատկերազարդ հանդէս ընտանեկան ընթերցանութեան համար. . . . . . 1 — կ.
7. Թորոս աղբար Հայաստանի ճանապարհորդ. Գործ. Գ. Վ. Սրուանձտեանց . . . . . . 1 25 կ.
8. Երկունք խնների դարու. գործ Ծերենցի. . 1 » — կ.
9. Պատանեկան ներշնչումներ, գործ. Հրանտ Ասատուրի. . — » 60 կ.
10. Մի կաթիլ արտոսր, զոր կը հեղու Սիսակ հայ մտխրին վրայ . — » 35 կ.
11. Սամուէլ Մուրատեանի կտակի խնդիրը, դատախօսութիւն Ս. Արծրունու. . . . . . — » 50 կ.
12. Ուսումնարանի առողջապահութեան հարցեր, բժ. Ա. Բաբայեանի 1 » — կ.
13. Մարմնակազմական կամ անատոմիկական բառարան Լատիներէնից և Ռուսերէնից Հայերէն. բժ. Լ. Տիգրանեանցի . 1 » — կ.
14. Կրօնք. Հոգեբանական հետազօտութիւն Ս. Մանդինեանի . 1 » — կ.
15. Հայկական Թատրոն. Վուճքի իմ վէչեր, փարս երեք պատկերով գործ. Մ. Տէր Գրիգորեանցի . . . — » 40 կ.
16. Բեքեր բեճու հանաքը. Օպերետա մի գործողութեամբ, Թարգ. Ն. Լալայեանցի . . . . . — » 25 կ.
17. Աշնանային երեկոյ գիւղում, վոդևիլ մէկ արարուածով, փոխադրութիւն Գ. Շահբուդաղեանի . . . . — » 25 կ.
18. Բռնի ամուսնութիւն. կոմեդիա մէկ արարուածով, Թարգ. Գ. Չմշկեանի . . . . . — » 40 կ.
19. Ժանօ և Ժանէտ օպերա-վոդևիլ, Թարգ. Գ. Շահբուդաղեանցի մէկ գործողութեամբ . . . . — » 40 կ.
20. Պէպօ. կոմեդիա երեք արարվածով, գործ. Գ. Սունդուկեանի . — » 30 կ.
21. Պառաւներին խրատ. վոդևիլ մէկ արարվածով Մ. Տէր Գրիգորեանի — » 50 կ.

Նոյն տեղը վաճառւում են ամենայն տեսակ դասագրքեր Հայերէն, Ռուսերէն և օտար լեզուների, դասական պէտոյքներ ուսումնարանների և աշակերտների համար, Հայերէն, Ռուսերէն և Գաղիերէն վիպասանութիւններ, ամենայն հասակի ընթերցանութեան և գիտութեան զանազան ճիւղերին վերաբերեալ գրքեր. պատուէրները կատարւում են ամենայն արագութեամբ: Օտարաքաղաքացիք իրանց պահանջները պէտքէ ուղարկեն հետևեալ հասցէով „Въ Тифлисъ. Въ центральную книжную торговлю“

5—6

Մի ՖՐԱՆՍԻՈՒՀԻ տալիս է թէօրետիկական և պրակտիկական ԴԱՍԵՐ ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻՑ: Հասցէն. Կուկիա, Բէուտովսկայա փողոց № 21:

1—4

ՄԻ ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴ, որ այս տարի ԱՒԱՐՏԵԼ Է ՄԻՑԱՆԱԿՈՎ իգական ԳԻՄՆԱԶԻՈՆԸ, ցանկանում է ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀՈՒ պաշտօն ստանալ (գլխաւորապէս ռուսաց լեզուից և մաթեմաթիկայից) մի ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ: Պայմանները խնդրում է ուղարկել ԱՅՍ ՀԱՍՑԷՈՎ՝ (С. Петербургъ. въ армянскую церковь, священнику Хонтардянцу).

Զ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ ԿՈՎԿԱՍ. ԳՐԱՎԱՃ. ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ՝

1) Մամուլի տակ ընկաւ և 1880 թ. յունվարին լոյս կը տեսնի՝ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆՑԻ — ընդհանուր պատմութեան հին դարը — ամ:
2) Շուտով մամուլի տակ կընկնի Զ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ աշխատասիրութեամբ և հրատարակութեամբ Մարդակազմութիւն՝ մարդու մարմինը, նորա կեանքը և խնամատարութիւնը-անունով պատկերազարդ գիրը:
3) Մամուլի տակից դուրս է եկել և արդէն վաճառւում է «ԾԵՐԵՆՑԻ-Երկունք 9-դ դարու» պատմական վէպը, որոյ գինն առժէն տեղ մի րուբլի է:

Նոյն տեղը ստացուել է Բոստովի (պ. Տէր-ԱԲՐԱՄԵԱՆԻ) օ ր ա ց ո յ ց ը, երկու պատկերներով զարդարուած. գինն է 15 կ.:

10—10

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

բոլոր եւրոպական լրագիրների համար Մոսկվայում (Центральная контора объявленій для всѣхъ европейскихъ газетъ въ Москвѣ. Большая Дмитровка, д. Бучумова) ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է յայտարարութիւններ ԲՈԼՈՐ ռուս և արտասահմանեան ԼՐԱԳԻՐՆԵՐԻ համար խմբագրական ԳՆԵՐՈՎ, նշանաւոր ԶԻՋՈՒՄՆԵՐՈՎ:

Ռուսաց ամենօրեայ, շաբաթական, պատկերազարդ և ծաղրական լրագիրների ԳԼԽԱՒՈՐ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ: ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ՑԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ ունի բոլոր ռուսաց և արտասահմանեան ԼՐԱԳԻՐՆԵՐԻ հետ: Յայտարարութիւններ ընդունվում են նոյնպէս բոլոր գաւառական լրագիրների համար: Թարգմանութիւնները ՁՐԻ են լինում: Իւրաքանչիւր յայտարարութեան համար ԱՊԱՑՈՅՑԱԿԱՆ № է ուղարկվում:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱՆՎԱՐՁ ԵՆ ԿԱԶՄՎՈՒՄ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ընդունվում է բոլոր լրագիրների համար:

15—15 (4)

ԾԱԽՎՈՒՄ Է

Նոր վրացական ձեռնարկ Самоучитель Учебникъ Грузинскаго языка, сост. г-мъ Теръ-Габріелянцемъ:

Այդ ձեռնարկը պարունակում է ընդհանուր տեղեկութիւններ ու քերականական կանոններ վրաց լեզուի ամենադիւրին ոճով. բառերի և տառերի արտասանութիւնը գրված է քանի մի լեզուով՝ ռուսերէն, հայերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն և պարսկերէն. այնպէս որ այդ միջոցով և օտարազգին ինքն իրան կարող է հեշտութեամբ ուսանել վրաց լեզուն:

Արդէն երկրորդ հրատարակութիւնն է և յուսամք երրորդ տպագրութեամբ՝ ի լոյս ածել կարճ միջոցից յետ: Գինն է 50 կոպ. ծախվում է պ. Բերենշտամի, Զաքար Գրիգորեանի, Աւետիք Էնֆիաճեանի մօտ ու Գաբրիէլ Սալամբէգեանի խանութում:

Մեր աշխատութիւնք են նոյնպէս. 1) ֆրանսիական լեզուի ձեռնարկ, վրաց լեզուի օգնութեամբ. Livre de poche à lusage de la jeunesse armènienne et georgienne; 2) ինքնուսոյց ռուս լեզուի՝ վրաց լեզուի օգնութեամբ: Самоучитель Русскаго языка при помощи Грузинскаго.

Գաբրիէլ Տէր-Գաբրիէլեանց:

4—4

«Մշակի» առանձին համարները 5 կոպէկով հատը ծախվում են ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ հետևեալ տեղերում. «Կարդանախի» մագազինում (Արծրունու տանը, Դվորցովի փողոցի վրա, պ. Նազարբէգովի մօտ), «Կովկաս» հիւրանոցի տակ (պ. Դեմիրեանցի ծխախոտի խանութում), Զաքարիա Գրիգորեանի գրավաճառանոցում (Միխայլեան կամուրջի մօտ) և դերձակ Դեկարխանեանի մօտ, Բէալական դպրոցի դիմացը:

Ակադեմայում լաւ վկայականով ուսումը աւարտած մի երիտասարդ հաշուապահութեան և առևտրական թղթակցութեան դասեր է տալիս, նոյնպէս պատրաստում է երեխաներին բէալական դպրոցներում ստանալու բոլոր առարկաներից: Պէտք է դիմել Զուբալովի քարվանսարան Գէորգեանի գրասենեակը:

1—3 (2)

ԾԱԽՎՈՒՄ Է ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ «ԳՈՒՐՋԻ» անուանված քարվանսարան, որ ունի 116 ԴՈՒՔԱՆ, 2 մեծ ՄԱԳԱԶԻՆ պահեստի համար, 2 ԱԽՈՌԱՆՈՑ, 2 ՍԵՆԵԱԿՆԵՐ խոհանոցով և մեծ ԱՒԱԶԱՆ մշտական ջրով: Սորա հետ ունի նմանապէս ԴԱՏԱՐԿ ՏԵՂ 4000 քառակուսի սաժէն: Ցանկացողները ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ մասին կարող են դիմել Պ. ԲԱՂԴԱՍԱՐ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆՑԻՆ, Թիֆլիսում, Դաւիթովսկայա փողոցի վրա, ՍԵՓԱԿԱՆ ՏԱՆԸ:

19—20 (2)

Հրատարակվեցաւ Ց. ՏԷՐ-ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ «ՎԷՊԵՐ» վերնագրով գրքոյկը: Առնել կարելի է հեղինակից, դիմելով «Մշակի» խմբագրատունը:

2—5

ԲԵՐԼԻՆԻ ակադեմիայի ԻՆԺԵՆԵՐ Կ. Կ. Կելլեր ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ Է ամեն տեսակ ՊԼԱՆՆԵՐ և զանազան ՇԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Է յանձն առնում: Հասցէն Վորանցովսկայա Նաբերեժնայա, № 4, ՎԵՐԻՆ ՅԱՐԿՈՒՄ:

1—5 (3)

Дозволено Цензурою 19 Января 1880 г. Тифлисъ. Տպարան Ա. Ա. Միխելսոնի Типографія А. А. Михельсона